

Andrzej Szumański

Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z 9 listopada 1988 r. III CZP 92

Palestra 34/11-12(395-396), 48-52

1990

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z ORZECZNICTWA SĄDU NAJWYŻSZEGO

1.

GLOSA **do uchwały Sądu Najwyższego** **z 9 listopada 1988 r.** **III CZP 92/88 ***

Teza głosowanej uchwały ma brzmienie następujące:

Przedmiot przedsiębiorstwa jako jeden z wymaganych elementów umowy i wpisu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością do rejestru handlowego — w myśl art. 162 § 2 pkt 2 i art. 166 pkt 1 kodeksu handlowego oraz § 61 pkt 2 rozporządzenia ministra sprawiedliwości z 1 lipca 1934 r. o rejestrze handlowym (Dz.U. Nr 59, poz. 511 z późn. zm.) — może zostać określony ogólnie (np. produkcja, usługi i handel w ramach drobnej wytwórczości).¹

Głosowane orzeczenie zapadło na tle następującego stanu faktycznego. Do wniosku o zarejestrowanie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością została dołączona umowa założycielska, która została sporządzona w formie aktu notarialnego i która przedmiot działalności przedsiębiorstwa określała następująco: „działalność gospodarcza w zakresie drobnej wytwórczości obejmująca produkcję, usługi i handel”.

Sąd Rejonowy, jako sąd rejestrowy, uznał, że powyższe określenie przedmiotu działalności spółki jest zbyt ogólnikowe, a ponieważ wnioskodawca w wyznaczonym terminie nie sprecyzował tego określenia — Sąd wnioszek oddalił. Sąd Wojewódzki przy rozpoznawaniu rewizji od postanowienia Sądu Rejonowego powziął poważną wątpliwość natury prawnej co do tego, „czy

spełnia wymogi z art. 162 § 2 pkt 2 kodeksu handlowego określenie w umowie spółki przedmiotu działalności gospodarczej w sposób ogólny przez wskazanie jej rodzaju (drobna wytwórczość, produkcja, usługi, handel itp.), czy też przepis ten wymaga bliższego określenia działalności spółki przez wskazanie gałęzi działalności gospodarczej lub jej (ich) działów” i w trybie art. 391 k.p.c. przedstawił to zagadnienie do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu.

Sąd Najwyższy zajął stanowisko wskazane w tezie głosowanego orzeczenia, powołując w uzasadnieniu dwa argumenty prawne. Pierwszy z nich odwoływał się do modelu racjonalnego ustawodawcy. Sąd Najwyższy stwierdził mianowicie, że z przepisów kodeksu handlowego wcale nie wynika obowiązek szczegółowego określenia przedmiotu przed-

siębiorstwa, zaś gdyby ustawodawca miał inną intencję, to niewątpliwie dałby temu wyraz w odpowiednich przepisach tego kodeksu (tj. art. 162 § 2 pkt 2 i art. 166 pkt 1).

Drugi z kolei argument miał charakter celowości i nawiązywał do *ratio legis* wspomnianych przepisów. Interpretacja przeciwna — w postaci przyjęcia obowiązku szczegółowego określenia przedmiotu przedsiębiorstwa spółki handlowej, uniemożliwiłaby spółce elastyczne reagowanie na potrzeby rynku w ramach posiadanych zdolności produkcyjnych. Oznaczałoby to bowiem za każdym razem zmianę przedmiotu przedsiębiorstwa, a w konsekwencji daleko idące komplikacje formalne.

Wystarczy tutaj przypomnieć, że po pierwsze, każda zmiana przedsiębiorstwa spółki z o.o. pociąga za sobą z mocy art. 237 § 1 k.h. konieczność zmiany umowy spółki. Po drugie, w tej materii wymagana jest uchwała zgromadzenia wspólników podjęta kwalifikowaną większością tj. 2/3 oddanych głosów. Po trzecie, ta zmiana musi być zaprotokołowana przez notariusza pod rygorem nieważności i następnie zgłoszona przez zarząd do rejestru handlowego (art. 254 § 2 i 3 k.h.). Po czwarte, zaniedbanie powyższego obowiązku naraża osoby zobowiązane na sankcje w postaci grzywny w trybie art. 17 k.h. oraz na ewentualną odpowiedzialność odszkodowawczą z mocy art. 18 k.h. Identyczne komplikacje formalne odnoszą się do spółki akcyjnej (zob. art. art. 409 § 1, 412 § 1 i 431 § 2 k.h.).

Głosowane orzeczenie zasługuje na pełną aprobatę. Przecięło ono bowiem spór wokół stopnia konkretyzacji przez sąd rejestrowy przedmiotu przedsiębiorstwa spółki handlowej. Spór ten wynikał z pośredniego wpływu na sądy rejestrowe praktyki organów administracji państwowej w zakresie szeroko rozumianego koncesjonowania działalności spółek handlowych. Wyrazem tego było stanowisko Sądu Rejonowego w przedmiotowej sprawie, podzielone również przez Sąd Wojewódzki.

Wspomniana wyżej praktyka organów administracji państwowej zarysowała się najwyraźniej w odniesieniu do przedsiębiorstw polonijnych prowadzących działal-

ność gospodarczą w zakresie drobnej wytwórczości, których część miała postać spółki handlowej.² Przedmiotowy zakres działania przedsiębiorstw tych spółek był wyznaczony zakresem zezwolenia wydawanego przez terenowe organy administracji państwowej stopnia wojewódzkiego właściwe ze względu na miejsce prowadzenia przedsiębiorstwa. Szczegółowe warunki wydawania tych zezwoleń wyznaczało rozporządzenie Rady Ministrów z 9 września 1985 r.,³ które wprowadziło zasady określania przedmiotu działalności gospodarczej przedsiębiorstw polonijnych, odsyłając w tej materii organy administracji państwowej do Klasyfikacji Gospodarki Narodowej (KGN) oraz Systematycznego Wykazu Wyrobów (SWW) lub Klasyfikacji Usług (KU).

KGN jest klasyfikacją czterostopniową, obejmuje kolejne sfery, działy, gałęzie i branże, zaś bardziej szczegółowy SWW czy KU spełniają tu rolę pomocniczą i nie powinny prowadzić do ograniczenia klasyfikacji wskazanej w KGN. Zarówno KGN, jak i SWW czy KU zostały stworzone ze względu na potrzeby statystyki i nie są dostosowane do określenia rodzajów działalności gospodarczej przedsiębiorstw.⁴

W praktyce jednak organy administracji państwowej przy wydawaniu zezwoleń dla przedsiębiorstw polonijnych kierowały się sztywno symbolami przewidzianymi w SWW czy KU, chociaż nie wymagały tego wyraźnie obowiązujące przepisy. Ponadto w przypadku podjęcia działalności nie zaliczonej według klasyfikacji SWW czy KU do branży wymienionej w już posiadanym zezwoleniu wymagano odrębnego zezwolenia (§ 11 ust. 1 rozp. RM z 9 września 1985 r.). Praktyka ta była zdecydowanie krytykowana w literaturze.⁵

Nie budzi wątpliwości fakt, że tego typu wzorce postępowania przyjęte na płaszczyźnie prawa administracyjnego nie mogą być transponowane na płaszczyznę prawa handlowego czy cywilnego. Mniejsze znaczenie dla rozważanego problemu prawnego ma okoliczność, że wspomniana wyżej praktyka terenowych organów administracji państwowej stopnia wojewódzkiego w zasadzie już nie istnieje. Mianowicie, w świetle art. 49

ustawy z 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych⁶, zezwolenia przewidziane w ustawie z 6 lipca 1982 r., a więc dla tzw. przedsiębiorstw polonijnych,⁷ mogą być wydawane jedynie co do wniosków złożonych przed 1 stycznia 1989 r.

Aktualne pozostaje nadal pytanie o sposób określenia przez sąd rejonowy przedmiotu przedsiębiorstwa spółki handlowej. Istotny byłby tutaj argument dogmatyczny, którego w głosowanym orzeczeniu Sąd Najwyższy w zasadzie nie powołał. Celowe wydaje się więc prześledzenie wszelkich możliwości konkretyzacji przedmiotu przedsiębiorstwa spółki handlowej na gruncie przepisów prawa polskiego. Rozważania te dotyczyć będą nie tylko spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, ale także spółki akcyjnej, a nawet i jawnej. Nie będą one też zawężone tylko do spółek handlowych prowadzących działalność gospodarczą w ramach drobnej wytwórczości. To ostatnie zawężenie, przyjęte w tezie głosowanego orzeczenia, nie ma już znaczenia prawnego. Ustawa z 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej⁸ uchylila bowiem ustawę z 31 stycznia 1985 r. o drobnej wytwórczości⁹ określającą, wprawdzie w sposób niezadowalający, zakres pojęcia drobnej wytwórczości, nie wspominając już o konsekwencjach powołanego wyżej art. 49 ustawy z 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych.

O konieczności oznaczenia przedmiotu przedsiębiorstwa jako elementu niezbędnego do rejestracji spółki mówią wyraźnie przepisy kodeksu handlowego (tj. art. 79 § 1 pkt 1 — w przypadku spółki jawnej, art. 162 § 1 pkt 2 i art. 166 pkt 1 — co do spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz art. 309 § 1 pkt 2 i art. 330 pkt 1 — w odniesieniu do spółki akcyjnej), a także § 61 pkt 2 rozporządzenia ministra sprawiedliwości z 1 lipca 1934 r. o rejestrze handlowym.

Przepisy te nie wskazują bliżej, co należy rozumieć przez pojęcie przedmiotu przed-

siębiorstwa spółki handlowej. Niewiele też wyjaśnia literalna interpretacja tych przepisów przyjęta w piśmiennictwie przedwojennym. Twierdzi się tam, że jeżeli jest mowa o przedmiocie przedsiębiorstwa, to z tego należy wnosić, że spółka z o.o. czy spółka akcyjna nie może mieć więcej przedsiębiorstw, jak tylko jedno i jednolite. Z tego jednak, że przedsiębiorstwo jest jednolite, wcale nie wynika, by spółka nie mogła zajmować się różnymi przedmiotami i nie mogła prowadzić odrębnych działań osobno dla każdego przedmiotu.¹⁰

Pewną konkretyzację pojęcia przedmiotu przedsiębiorstwa przynoszą na gruncie kodeksu handlowego dopiero przepisy o celu spółki, dla którego realizacji spółka została powołana. Chodzi tu mianowicie o cel gospodarczy wymagany wyraźnie w przypadku spółek handlowych, z wyjątkiem tylko spółki akcyjnej (art. 75 § 1 i art. 158 k.h.). W konsekwencji spółka jawna, czy spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, nie mogłaby zostać zarejestrowana, jeżeli przedmiotem prowadzonego przez nią przedsiębiorstwa byłaby działalność inna, niż gospodarcza, np. naukowa, towarzyska, charytatywna.

Pojęcia celu gospodarczego spółki nie można utożsamiać z pojęciem jej przedsiębiorstwa. Między tymi pojęciami zachodzi sprzężenie zwrotne. Cel gospodarczy spółki polega na uzyskaniu korzyści majątkowej wymiernej w pieniądzu, zaś przedmiot przedsiębiorstwa jest środkiem do osiągnięcia tego celu. Z kolei kodeks handlowy nie dopuszcza określenia innego przedmiotu przedsiębiorstwa spółki handlowej (poza akcyjną) niż mającego charakter gospodarczy.

Wobec braku dalszych szczegółowych przepisów kodeksu handlowego w tej materii pozostają sądowi rejestrowemu tylko reguły ogólne. Sąd ten, rozpoznając wniosek o rejestrację spółki handlowej, będzie związany dyrektywą z art. 16 k.h., w świetle której ma on obowiązek badania, czy zgłoszenie i dołączone dokumenty zgadzają się

pod względem formy i treści z bezwzględnie obowiązującymi przepisami prawnymi, a także ma obowiązek badania, czy zgłoszone dane są zgodne z prawdziwym stanem, jeżeli ma w tym względzie uzasadnione wątpliwości. Ponadto sąd rejestrowy będzie stosował dyrektywę z art. 58 k.c., według której nieważna jest czynność prawna sprzeczna z ustawą, z zasadami współżycia społecznego lub mająca na celu obejście ustawy, skoro źródłem tworzenia spółki jest umowa (założycielska).

Jeżeli teraz sąd rejestrowy przejdzie do oceny legalności określenia przedmiotu przedsiębiorstwa spółki handlowej przez pryzmat powyższych dyrektyw ogólnych, to okaże się, że w tej ocenie największa rola przypadnie przepisom prawa administracyjnego, bowiem możliwość naruszenia kodeksu handlowego przy oznaczaniu przedmiotu przedsiębiorstwa ograniczy się tylko do przepisów o celu gospodarczym spółki, zaś kodeksu cywilnego — do zasad współżycia społecznego.

Do właściwych tutaj merytorycznie przepisów prawa administracyjnego należy zaliczyć przede wszystkim przepisy o monopolu państwa w pewnych sferach działalności gospodarczej oraz szeroko rozumiane przepisy o koncesjonowaniu. Monopol państwa na prowadzenie określonej działalności gospodarczej wynika z ustaw szczegółowych (np. w dziedzinie łączności, czy przewozów kolejowych).¹¹ Z kolei szeroko rozumiane przepisy o koncesjonowaniu działalności gospodarczej obejmuje dwie kategorie prawne, tj. zezwolenie (zgodę) oraz koncesję (*sensu stricto*).

Zezwolenie oznacza zgodę właściwego organu administracji państwowej na utworzenie spółki. W terminologii prawa handlowego będzie to zezwolenie na zawiązanie spółki, które stanowi bezwzględną przesłankę zarejestrowania spółki przez sąd. Innymi słowy, sąd nie rejestruje spółki handlowej, jeżeli do wniosku nie zostanie dołączone tego typu zezwolenie. Może to sugerować po-

trzebę bliższej konkretyzacji przedmiotu przedsiębiorstwa wychodzącą poza określenie: „przemysł, handel, usługi”.

W praktyce zakres przedmiotowy sytuacji, w których konieczne będzie uzyskanie zezwolenia, jest niewielki i dotyczy materii tworzących specyficzne kategorie działalności gospodarczej. Chodzi tu na przykład o zgodę Prezesa NBP działającego w porozumieniu z ministrem finansów na utworzenie spółki bankowej,¹² zgodę ministra finansów na utworzenie spółki ubezpieczeniowej,¹³ zezwolenie Prezesa Agencji ds. Inwestycji Zagranicznych na utworzenie spółki z udziałem zagranicznym.¹⁴

Inną kategorię prawną stanowi koncesja, która oznacza decyzję administracyjną o dopuszczeniu danego podmiotu do prowadzenia działalności gospodarczej w określonym kierunku. W związku z liberalizacją przepisów reglamentujących prowadzenie działalności gospodarczej koncesja jest wymagana w ściśle określonych przypadkach (11 pozycji wymienionych w art. 11 ustawy z 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej. Literalna wykładnia przepisu § 51 ust. 2 rozporządzenia ministra sprawiedliwości z 1 lipca 1934 r. o rejestrze handlowym prowadzi do wniosku, że brak koncesji nie stanowi przeszkody do zarejestrowania spółki (kapitałowej). Ten brak stanowi tylko przeszkodę do rozpoczęcia działalności gospodarczej przez spółkę, ale to już nie należy do materii interesującej sąd rejestrowy.¹⁵

Ewentualna odmowa udzielenia koncesji przez właściwy organ administracji państwowej może uzasadniać interwencję sądu rejestrowego w trybie art. 263 pkt 1 k.h. w przypadku spółki z o.o. w postaci orzeczenia o rozwiązaniu spółki wobec niemożliwości osiągnięcia celu spółki. Nie można natomiast uważać braku koncesji za brak w rozumieniu art. 173 i art. 337 k.h.¹⁶

W konsekwencji z wąskiego zakresu przypadków, w których wymagane jest zezwolenie jako przesłanka rejestracji spółki handlowej, oraz z braku potrzeby przed-

łożenia koncesji przy rejestrowaniu spółki handlowej należy wnosić, że sąd rejestrowy wcale nie musi wnikać w szczegóły określenia przedmiotu spółki, ale może poprzestać na tak ogólnym określeniu jak: „Produkcja, usługi, handel”.

W tej sytuacji nie budzi wątpliwości fakt, że w świetle całokształtu obowiązującego prawa szczegółowe oznaczenie przedmiotu przedsiębiorstwa spółki handlowej nie jest

potrzebne i nie jest wymagane w ramach postępowania rejestrowego. Niezależnie od tego należy mieć na względzie okoliczność, że interpretacja przeciwna, opierająca się na niedopuszczalnych analogiach prawnych, jest całkowicie sprzeczna z procesem uryn-kowienia polskiej gospodarki.

ANDRZEJ SZUMAŃSKI

PRZYPISY

* Orzeczenie nie publikowane.

¹ Podobne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w uzasadnieniu do nieco wcześniejszego orzeczenia z 13 października 1988 r. (III CZP 72/88), również dotąd nie publikowanego, jakkolwiek przedmiotowy problem stanowił tam kwestię marginalną.

² Ustawa z 6 lipca 1982 r. o zasadach prowadzenia na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej działalności gospodarczej w zakresie drobnej wytwórczości przez zagraniczne osoby prawne i fizyczne (Dz.U. 1985 r. Nr 13, poz. 58 ze zm. 1988 r. Nr 41, poz. 325).

³ Rozporządzenie Rady Ministrów z 9 września 1985 r. w sprawie szczegółowych warunków wydawania zezwoleń na prowadzenie działalności gospodarczej w zakresie drobnej wytwórczości przez zagraniczne osoby prawne i fizyczne (Dz.U. 1985 r. Nr 48, poz. 247 — zob. § 8 ust. 2 i § 11 ust. 1 pkt 3).

⁴ Zob. bliżej na ten temat A. Romanowski: Niektóre aspekty zmiany przedmiotu działalności gospodarczej zagranicznego przedsiębiorstwa drobnej wytwórczości w Polsce, *Palestra* 1988, nr 5, s. 20—21 i podana tam literatura.

⁵ Zob. A. Romanowski: op.cit., s. 22—28.

⁶ Dz.U. 1988 r. Nr 41, poz. 325.

⁷ Zob. przypis 2.

⁸ Dz.U. 1988 r. Nr 41, poz. 324.

⁹ Dz.U. 1985 r. Nr 3, poz. 11 ze zm. Dz.U. 1987 r. Nr 33, poz. 181.

¹⁰ M. Allernand: *Kodeks handlowy, komentarz*, Lwów 1935, s. 281.

¹¹ Ustawa z 15 listopada 1984 r. o łączności (Dz.U. Nr 54, poz. 275), ustawa z 2 grudnia 1960 r. o kolejach (Dz.U. 1970 Nr 9, poz. 76).

¹² Zob. art. 73 ustawy z 31 stycznia 1989 r. prawo bankowe (Dz.U. 1989 r. Nr 4, poz. 21).

¹³ Zob. art. 21 ustawy z 20 września 1984 r. o ubezpieczeniach majątkowych i osobowych (Dz.U. 1984, Nr 45, poz. 242).

¹⁴ Zob. art. 5—6 i 10—12 ustawy z 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych (Dz.U. 1988 r. Nr 41, poz. 325).

¹⁵ Por. St. Gurgul: *Spółki handlowe: powstanie, przedmiot działalności, zasady rejestracji*, *Nowe Prawo* 1988, nr 9, s. 24—27 oraz M. Allernand, op.cit., s. 274.

¹⁶ Na ten temat zob. bliżej St. Gurgul, op.cit., s. 26—27.